

НЕВІДОМІ СТОРІНКИ ІСТОРІЇ УНІВЕРСИТЕТУ. СПРАВА ДИРЕКТОРА ВЕЛЬДУМА

Тридцять років минулого століття — одна з найбільш драматичних сторінок в історії Одеського національного технологічного університету.

У 1931 році Одеський інститут технології зерна і борошна перетворюється в Одеський механіко-технологічний навчально-виробничий комбінат, який через чотири роки було знову реорганізовано в Одеський інститут технології зерна і борошна. У 1939 році інститут одержує нову назву — Одеський інститут інженерів борошномельної промисловості та елеваторного господарства.

У цей період інститут швидко розвивається. Будуються нові навчальні корпуси й студентські гуртожитки, відкриваються нові факультети й кафедри, стають до ладу нові лабораторії й кабінети.

У 1933 році Одеський інститут технології зерна і борошна очолив Роберт Евальдович Вельдум. Однак довго працювати йому не довелося, як і трьом його попередникам. У 1937 році він згинув у вихорі Великого терору.

У Державному архіві Одеської області зберігається Слідча справа № 86355. Ця сіра папка з документами кримінального провадження чи не єдине нині джерело, що може пролити світло на особистість директора Вельдума Р. Е. Тоталітарна машина знищувала не тільки людські життя та долі, а й будь-яку згадку про «ворогів народу».

Роберт Вельдум жив у середмісті на вулиці Лизогуба, 10 (нині вулиця Юрія Олеші). За ним прийшли в морозну ніч 5 грудня 1937 року. Сержант держбезпеки мовчки простягнув йому ордер на обшук. Дозволив одягнутися. Поняті — домоправитель і сусідка — тулилися до стіни і знічено розглядали скромне помешкання самотнього чоловіка. Співробітник НКВС неспішно складав протокол обшуку. Серед вилучених речей — паспорт, партійний квиток, військове посвідчення, свідоцтво про народження, облігації займу на суму 3205 рублів, документи про зброю, документ про службу в армії, службові документи, листи, фотокартки, книги, листок непрацездатності, рахунки за житло, розписка про гроші.

У свою затишну квартиру Вельдум не повернувся. Його доля була вирішена ще два дні тому. Начальник 3-го відділення VI відділу УДБ обласного управління НКВС

радянської влади. Морально-етичні якості, освітній та культурний рівень працівника у ті часи не бралися до уваги.

Чи став арешт для Вельдума великою несподіванкою? Мабуть, ні. У 1937 році країну накрили масові репресії, які, за задумом Й. Сталіна, мали завершити двадцятилітню боротьбу з «соціально-ворожими елементами» та потенційною «п'ятою колоною» в СРСР. Суспільство охопили страх, шпигуноманія та епідемія донесення.

«Шпиони» і «вредители» знайшлися і в колективі інституту. Під репресії потрапили десятки викладачів, студентів і технічних працівників.

Незадовго до арешту Вельдума відбулися збори активу професорсько-викладацького, студентського та адміністративно-технічного персоналу. У зібранні взяли участь 144 людини.

Директор інституту Вельдум доповідав «про виконання рішень минулого активу на основі рішень лютнево-березневого пленуму ЦК ВКП (б) і червневого пленуму ЦК ВКП (б)». Звіт Роберт Евальдович розпочав з самокритики – у колективі втратили пильність і не розгледіли, що в інституті «орудувала шайка врагов народа, шпионов и вредителей».

Віддавши данину традиційній для тих часів риториці, Вельдум окреслив насущні проблеми інституту. В обговоренні доповіді промовці теж більше уваги приділили питанням вдосконалення навчального процесу, організації виробничої практики та поліпшення побутових умов і культурного дозвілля студентів. Пропозиції і критичні зауваження внесли до резолюції зборів. Щодо дирекції, то керівнику закладу і його заступникам окремим пунктом нагадали про політичну відповідальність за стан справ в інституті.

Утім, арештували Вельдума не через недоліки в його роботі. Хоча про них місцеві органи НКВС були проінформовані. Принаймні у справі є два доноси про «шкідництво» очільника інституту. Каральний меч сталінського правосуддя навис над ним з несподіваного боку. Роберт Вельдум за національністю – латиш. І цей факт поставив хрест на його житті.

У розпал Великого терору 1937–1938 років радянське керівництво дійшло висновку, що є не лише «вороги народу», а й цілі потенційно неблагонадійні «ворожі народи». Відтак другий етап кампанії Великого терору відзначився так званими національними операціями. Вперше в радянській історії приводом для репресій служило не класове, соціальне чи політичне минуле, а національність.

30 листопада 1937 року нарком внутрішніх справ СРСР М. І. Єжов направив наркомам внутрішніх справ республік та начальникам УНКВС шифротелеграму за № 49990, яка ознаменувала початок «латиської операції». На Одещині «агентами латиської розвідки» виявились інженерно-технічні працівники промислових підприємств, робітники, політемігранти. Більшість латишів було заарештовано протягом грудня 1937 року. У цей безжальний невід потрапив і Вельдум.

Слідчий виявився тямущим і на першому ж допиті підозрюваний «в шпигунській діяльності на користь Латвії» Вельдум «зізнався» ще в одному злочині – в участі в троцькістсько-терористичній організації.

Підозрюваний підписав кожен сторінку допитів. У протоколах не зафіксовано жодного зауваження чи заперечення навіть проти явних нісенітниць. У катівнях НКВС вміли ламати людей, лише одиниці витримували безсонні ночі й жорстокі тортури.

По справі Вельдума проходило вісімнадцять осіб (серед них — шість співробітників інституту), з якими він нібито проводив злочинну діяльність. Проте жодного з них він за собою не потягнув. Усі прізвища взяті з інших проваджень чи показів свідків. Десять осіб з цього списку на той момент вже були засуджені або розстріляні.

З матеріалів справи вимальовується образ стійкої і сміливої людини. Вельдум не був сліпим знаряддям чийсь волі, часто йшов наперекір навіть партійному комітету. Один із заступників директора інституту дав покази слідству, що Вельдум всіляко саботував кампанію з очищення студентських лав від «класово-ворожих елементів». І це правда.

Саме завдяки директору чимало юнаків і дівчат, які мали «непролетарське» походження, змогли одержати дипломи. В акті експертизи роботи інституту наведено декілька прізвищ студентів з тавром «ворог народу», яких Вельдум поновив на навчання попри тиск парткому і громадських організацій інституту.

Директор Вельдум вів свою лінію і в кадровій роботі. Незважаючи на «сигнали» громадськості, довірив колишньому білогвардійцю Афанасьєву військову підготовку допризовників. Усіляко підтримував опального професора Г. В. Костанді і доцента П. Г. Демидова, який потрапив у розробку управління НКВС.

Справу Вельдума Р. Е., обвинуваченого в злочинах, передбачених ст.ст. 54-6, 54-7, 54-8 і 54-11 Карного кодексу України («контрреволюційна діяльність», «зрада батьківщини»), розглянули в особливому порядку, без участі звинувачення і захисту. Сумнозвісна трійка 7 січня 1938 року засудила його до першої категорії (розстріл). Вирок виконали 15 січня 1938 року.

Чесне ім'я Вельдуму Р. Е. повернули тільки в 1989 році, коли почала руйнуватися тоталітарна система. Чекати довелося понад півстоліття.

Василь Милосердний, директор музею ОНТУ.